

ΤΑΞΗ: Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΜΑΘΗΜΑ: ΑΡΧΑΙΑ-ΕΠΙΠΕΔΟ Β

Ημερομηνία: Σάββατο 12 Ιανουαρίου 2019
Διάρκεια Εξέτασης: 3 ώρες

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

1. α. i) *οἷ γε ἄνθρωποι ἡγοῦνται παρασκευαστὸν εἶναι ἀρετῆν.*
ii) *ἀποδέδεικται σοι, ὦ Σώκρατες, ἱκανῶς, ὥς γέ μοι φαίνεται.*
iii) *ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἔνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται – οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθὲν ἀγέννητον θείῃ – ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν*
1. β. i) Λ
ii) Σ
iii) Λ
iv) Λ
2. Σύμφωνα με τον Πρωταγόρα οι ποινές επιβάλλονται από την πολιτεία, για να συνετίσουν τον δράστη και να διδάξουν στα άτομα την ενάρετη και αποδεκτή συμπεριφορά. Άρα η σκοπιμότητα της ποινής αποδεικνύει ότι η αρετή μπορεί να μεταδοθεί και να αποκτηθεί με τη διδασκαλία.
Το συγκεκριμένο επιχείρημα του σοφιστή θεωρείται **αυθαίρετο** και ως εκ τούτου **μη πειστικό** για τους ακόλουθους λόγους:
α) Ο Πρωταγόρας καταφεύγει στο γνωστό «σόφισμα λήψεως του ζητουμένου ή αιτουμένου» (*petitio principii*), δηλαδή την ίδια θέση που χρειάζεται απόδειξη την χρησιμοποιεί και ως αποδεικτικό στοιχείο. Ο σοφιστής αρχίζει από μια παραδοχή: οι άνθρωποι, επιβάλλοντας την τιμωρία ως μέσον σωφρονισμού και παραδειγματισμού, πιστεύουν ότι η αρετή μπορεί να διδαχτεί. Επομένως, θεωρεί εξ αρχής δεδομένο αυτό που χρήζει αποδείξεως.
β) Ο σοφιστής αποδίδει στους συγχρόνους του (*οὐδείς γὰρ κολάζει*) την προσωπική του άποψη για τον σκοπό της επιβολής των ποινών. Η «έλλογη τιμωρία» μάλλον ανήκει στη σφαίρα της θεωρίας και της δεοντολογίας, χωρίς

να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα της εποχής. Οι Αθηναίοι τότε συνέδεαν περισσότερο την τιμωρία με την εκδίκηση και με την ικανοποίηση του ίδιου του παθόντος ή των συγγενών ενός θύματος. Η ποινική νομοθεσία των αρχαίων κοινωνιών απέβλεπε στην ικανοποίηση του αδικηθέντος και θεωρούσε τις ποινές ως μέσο καταστολής και εκδίκησης. Επίσης, είναι γνωστή η αρχαιοελληνική αντίληψη ότι η αλαζονική συμπεριφορά των ανθρώπων (*ὕβρις*) προκαλεί την οργή των θεών (*νέμεσις*) και την τιμωρία (*τίσις*), ώστε να αποκατασταθεί η ηθική τάξη. Ο Πρωταγόρας λοιπόν επικαλείται μάλλον ένα ιδανικό παρά αποδίδει μια ρεαλιστική κατάσταση της εποχής του στην Αθήνα. Το επιχείρημά του είναι έμμεσα δεοντολογικό και μπορεί να αποδοθεί περίπου ως εξής «η αρετή είναι διδακτή, εφόσον οι ποινές (πρέπει να) έχουν παιδευτικό/σωφρονιστικό χαρακτήρα». Και είναι λογικό ότι με τη σωφρονιστική σκοπιμότητα της ποινής και με το τι θα έπρεπε να κάνουν οι Αθηναίοι, όταν τιμωρούν, δεν θα μπορούσε να διαφωνήσει ο Σωκράτης.

3. - **παρομοίωση:** *ὅστις μὴ ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται*
- **λιτότητα:** *καὶ οὐχ ἥκιστα Ἀθηναῖοι οἱ σοὶ πολῖται / ὅστις μὴ ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται*
- **παρήχηση του τ:** *τοὺς ἀδικοῦντας πρὸς τούτῳ τὸν νοῦν ἔχων καὶ τούτου ἔνεκα*
- **αντίθεση:** *ὅστις μὴ ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται· ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν*
- **υπερβατό:** *ὡς ἐξ ἐπιμελείας καὶ μαθήσεως κτητῆς οὔσης / ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν*

4. α. Ὅπως οι πρώτοι φιλόσοφοι αναζητούσαν την πρώτη αρχή της δημιουργίας, ο Σωκράτης αναζήτησε την αρχή κάθε ηθικής έννοιας, που δεν επηρεάζεται από ιστορικές και κοινωνικές συνθήκες ούτε από τη δυνατότητα αντίληψης του κάθε ανθρώπου. Αναζήτησε δηλαδή το απόλυτο απορρίπτοντας το σχετικό, την ουσία της ηθικής και όχι τα ηθικά φαινόμενα.

- β. i) Λ
ii) Λ
iii) Σ
iv) Λ
v) Σ

5. α. έννοησαι
ἀποδέχονται
δόξαν
οἴωνται
εἰκότως
σκυτοτόμου

5. β. - Ο **ερχομός** του στο σπίτι προκάλεσε πολλές συγκρούσεις ανάμεσα στα μέλη της οικογένειας.
- Η **άναρχη δόμηση** πολλών μεγαλουπόλεων έχει φανερές επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον.

6. Στο πρωτότυπο απόσπασμα και στα μεταφρασμένα κείμενα παρουσιάζονται αφενός η άποψη του Πρωταγόρα για τον σκοπό επιβολής των ποινών και αφετέρου η παλαιότερη αντίληψη της τιμωρίας ως ανταπόδοσης σε άδικες πράξεις.

Συγκεκριμένα, ο σοφιστής προσεγγίζει παιδαγωγικά τη σημασία και τη σκοπιμότητα που έχουν οι ποινές στη ζωή της πόλης και τονίζει ότι σκοπός της έλλογης επιβολής ποινών δεν είναι η εκδίκηση, δηλαδή η ανταπόδοση. Αυτό είναι παραλογισμός (*οὐδεις γὰρ κολάζει τοὺς ἀδικούντας πρὸς τούτῳ τὸν νοῦν ἔχων καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὥσπερ θηρίον ἀλογίστως τιμωρεῖται*). Η ανταπόδοση και η αντεκδίκηση είναι χαρακτηριστικό των θηρίων και όχι του ανθρώπου. Η ποινή πρέπει να επιβάλλεται με νηφαλιότητα και σωφροσύνη και όχι με θηριώδη διάθεση.

Επίσης, κατά τον Πρωταγόρα, η ποινή αποβλέπει στο μέλλον υπό την έννοια να μην επαναληφθούν αξιόποινες πράξεις (*«ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζειν οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται—οὐ γὰρ ἂν τό γε πραχθὲν ἀγένητον θείη—ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν»*, «*ἀποτροπῆς γούν ἕνεκα κολάζειν*»). Η έλλογη τιμωρία δεν αποσκοπεί στη διόρθωση του παρελθόντος· ὅτι ἔγινε δεν είναι δυνατό να «ξεγίνει». Πεδίο δράσης της αποτελεί το μέλλον.

Τέλος, η ποινή έχει ως στόχο τον **σωφρονισμό** του δράστη και τον παραδειγματισμό των υπολοίπων (*ἵνα μὴ αὐθις ἀδικήσῃ μήτε αὐτὸς οὗτος μήτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα*). Η ποινή από τη μία πρέπει να συντείνει τον δράστη ὥστε να μην επαναλάβει στο μέλλον τὸ ἴδιο ἀδίκημα και από την άλλη να παραδειγματίσει τους υπόλοιπους, οι οποίοι βλέποντας την ποινή που επιβάλλεται στον δράστη του ἀδικήματος θα αποτραποῦν από ἐκνομες πράξεις στο μέλλον. Η ποινή δηλαδή έχει αποτρεπτικό και παιδαγωγικό χαρακτήρα. Αποσκοπεί στην ηθική βελτίωση του ατόμου.

Η παιδαγωγική προσέγγιση της ποινής κατά τον Πρωταγόρα έρχεται σε αντίθεση με την παλαιότερη αντίληψη των αρχαίων Ελλήνων που θεωρούσαν την τιμωρία ως ανταπόδοση για την αδικία που έχει διαπράξει κάποιος. Χαρακτηριστικά είναι τα λόγια του Ορέστη στις *Χοηφόρους* του Αισχύλου με τα οποία δηλώνει ότι θα εκδικηθεί για το θάνατο του πατέρα του και θα σκοτώσει τους φονιάδες με τον ίδιο τρόπο (*«αν ἔτσι αφήσω τους φονιάδες του πατέρα κι αν μ' ὅποιο τρόπο σκότωσαν δεν τους σκοτώσω»* / *«ὅπως με δόλο τέτοιον ἀντρα ἔχουν σκοτώσει, ἔτσι με δόλο να πιαστούν και στα ὅμοια βρόγια και κείνοι να χαθούν»*). Ακόμη, στα λόγια του Χορού παρουσιάζεται η αρχή της ανταπόδοσης («τίσις» ή «lex talionis») ως μέσο απονομής δικαιοσύνης (*«Μα είναι νόμος, το αίμα που εχύθη στη γη νέον αίμα να θέλει»*). Οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι με τον τρόπο

αυτό αποκαθίστανται η ηθική τάξη και η ισορροπία, που είχαν διασαλευτεί με τη διάπραξη μιας έκνομης ενέργειας. Η ανταπόδοση στο αδίκημα ήταν χρέος για να αποκατασταθεί η τιμή του αδικηθέντος. Μάλιστα, πίστευαν ότι η αλαζονεία (ὑβρις) προκαλεί την οργή (νέμεσιν) και την τιμωρία (τίσιν) των θεών, με στόχο την αποκατάσταση της ηθικής τάξης.

Συγκεφαλαιώνοντας, γίνεται αντιληπτό ότι το μοναδικό σημείο σύγκλισης ανάμεσα στις απόψεις που εκφράζει ο Πρωταγόρας και στην παλαιότερη αντίληψη της τιμωρίας είναι η ανάγκη να τιμωρηθούν όσοι αδίκησαν, αλλά διαφέρει ο σκοπός επιβολής της τιμωρίας. Ο μεν Πρωταγόρας τονίζει την παιδευτική σημασία της τιμωρίας, η δε παλαιότερη προσέγγιση δεν άφηνε περιθώρια για μελλοντική βελτίωση και αναμόρφωση του δράστη.

ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΙΣΟΚΡΑΤΟΥΣ, ΠΕΡΙ ΑΝΤΙΔΟΣΕΩΣ, 299-302

- Γ.1. Συμβαίνει λοιπόν, να αποκτούν για χάρη της πόλης δόξα πολύ λαμπρότερη από εκείνους (δηλαδή τους αθλητές) και πιο ταιριαστή (για την πόλη). Γιατί σχετικά με τους αθλητικούς αγώνες, έχουμε πολλούς που μάς ανταγωνίζονται, σχετικά όμως με την παιδεία όλοι ανεξαιρέτως θα διέκριναν εκ των προτέρων ότι εμείς κατέχουμε την πρώτη θέση.
- Γ.2. Στο κείμενο αυτό ο Ισοκράτης υπερασπίζεται με σθένος την παιδεία και όλες τις αξίες που ανέδειξαν την αθηναϊκή πολιτεία και συνετέλεσαν στο μεγαλείο της Αθήνας. Ο ρήτορας πιστεύει ότι κάποιες ελληνικές πόλεις έτρεφαν για τους Αθηναίους αισθήματα βαθιάς αφοσίωσης καθώς στήριζαν τις ελπίδες της σωτηρίας τους και της προόδου τους στην Αθήνα («ἐλπίδας τῆς σωτηρίας ἐν ὑμῖν ἔχουσιν»). Εξάλλου υποστήριζαν ότι η Αθήνα άξια θεωρείται ολοκληρωμένη πόλη, και μάλιστα πρωτεύουσα της Ελλάδος («μόνην εἶναι ταύτην πόλιν, ... δικαίως ἂν αὐτὴν ἄστὴ τῆς Ἑλλάδος προσαγορεύεσθαι»), λόγω της μεγάλης έκτασής της αλλά κυρίως για τις ευκολίες και τις ευκαιρίες που πρόσφερε σε ξένους πολίτες («καὶ διὰ τὸ μέγεθος καὶ διὰ τὰς εὐπορίας τὰς ἐνθένδε τοῖς ἄλλοις γιγνομένας»). Η αφοσίωση των ελληνικών πόλεων στην Αθήνα οφείλεται στον χαρακτήρα και τη συμπεριφορά των Αθηναίων απέναντί τους («διὰ τὸν τρόπον τῶν ἐνοικούντων»). Οι πολίτες της Αθήνας ήταν ήπιοι και φιλήσυχοι, δημοκρατικοί και κοινωνικοί («οὐδένας γὰρ εἶναι πραστέρους οὐδὲ κοινοτέρους»). Δέχονταν πρόθυμα τους ξένους στην πόλη τους, τους βοηθούσαν και τους συναναστρέφονταν με ευχαρίστηση («οὐδ' οἷς οἰκειότερον ἂν τις τὸν ἅπαντα βίον συνδιατρίψειεν»). Γι' αυτό, άλλωστε, οι σύμμαχοι θα δέχονταν με μεγαλύτερη ευχαρίστηση να ζημιώνονται από τους Αθηναίους παρά να ευεργετούνται από άλλους («ἥδιον ἂν ὑπ' ἀνδρὸς Ἀθηναίου ζημιωθεῖεν ἢ διὰ τῆς

έτέρων ὀμότητος εὖ πάθοιεν»). Για τους λόγους αυτούς οι περισσότεροι Έλληνες εξυμνούσαν τον πανανθρώπινο χαρακτήρα της Αθήνας και θαύμαζαν τον τρόπο ζωής και την ακεραιότητα των Αθηναίων.

Γ.3.α. πραστέρους: τῶν πραέων, κοινοτέρους: τῶν κοινῶν, καλλίω: τῶν καλῶν.

Γ.3.β. ἀνδρὸς Ἀθηναίου: τοῖς ἀνδράσιν Ἀθηναίοις.

Γ.3.γ. χρῶνται: χρῶ, ὀκνοῦσι: ὀκνει, ζημιωθεῖεν: ζημιώθητι, πάθοιεν: πάθε, διασύρουσιν: διάσυρε.

Γ.4.α. δικαίως: επιρρηματικός προσδιορισμός του τρόπου στο απαρέμφατο ἄν προσαγορεύεσθαι, διὰ τὸ μέγεθος, διὰ τὰς εὐπορίας: εμπρόθετοι επιρρηματικοί προσδιορισμοί του αναγκαστικού αιτίου στο απαρέμφατο ἄν προσαγορεύεσθαι, ἐνθένδε : επιρρηματικός προσδιορισμός του τόπου στη μετοχή τὰς γιγνομένας.

Γ.4.β. «ὥστ' οὐδὲ τοῦτ' ὀκνοῦσι λέγειν»: δευτερεύουσα επιρρηματική συμπερασματική πρόταση ως επιρρηματικός προσδιορισμός του αποτελέσματος στο ρήμα της κύριας πρότασης: χρῶνται.

«ὡς ἦδιον ἂν ὑπ' ἀνδρὸς Ἀθηναίου ζημιωθεῖεν»: δευτερεύουσα ονοματική ειδική πρόταση (που δηλώνει υποκειμενική κρίση) ως επεξήγηση στη λέξη: τοῦτ': τοῦτο (ουδέτερο δεικτικής αντωνυμίας).

Γ.4.γ. ὡς οὕσης: επιρρηματική αιτιολογική μετοχή, υποκειμενικής αιτιολογίας (ὡς), ως επιρρηματικός προσδιορισμός της αιτίας στο δικανικό ρήμα κατηγοροῦσιν. Η μετοχή είναι συνημμένη στο αντικείμενο του ρήματος: τῆς πόλεως καθώς το ρήμα κατηγοροῦσιν συντάσσεται με γενική.

Για τις απαντήσεις χρησιμοποιήθηκαν τα σχολικά εγχειρίδια *Γραμματική της Αρχαίας Ελληνικής*, Μιχ. Χ. Οικονόμου και *Συντακτικό της Αρχαίας Ελληνικής*, Α.Β. Μουμτζάκης.